

Koeru Keskkool

KOERU KOOL TEISE MAAILMASÕJA AJAL

Uurimistöö

Autor: Kris Liivak, 11. klass

Juhendaja: õp Tiiu Uljas

Koeru 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEINE MAAILMASÕDA EESTIS	4
2. KOERU KOOL AASTATEL 1939 – 1945.....	6
2.1. Baaside aeg aastatel 1939 – 1940	6
2.2. Nõukogude okupatsioon aastatel 1940 – 1941	7
2.2.1. Ideoloogiline kasvatus.....	7
2.2.2. Nõukogulikud tähtpäevad	9
2.2.3. Täienduskool	12
2.3. Saksa okupatsioon aastatel 1941 – 1944.....	13
2.4. Nõukogude okupatsioon aastatel 1944 – 1945	16
3. LEEGI LUMISTE MÄLESTUSED	19
KOKKUVÕTE	22
KASUTATUD MATERJALID.....	23
LISA 1. TÄIENDUSKOOLI TUNNID	24
LISA 2. KLASSITUNNISTUS	25
LISA 3. KOOLI PILDID.....	26
LISA 4. NÄIDENDI PILT	27

SISSEJUHATUS

Minu uurimistöö teema on „Koeru kool teise maailmasõja ajal“. Valisin selle teema, sest see pakkus mulle huvi. Töö eesmärgiks on anda ülevaade Koeru alg- ja täienduskoolist aastatel 1939 – 1945.

Andmete kogumiseks töötasin läbi Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid teise maailmasõja aastatest, tutvusin internetist ja raamatutest 1939. – 1945. aasta hariduspoliitika, üldhariduskorralduse ja ideoloogilise kasvatusesega, Koeruga teise maailmasõja ajal ja teise maailmasõjaga üldiselt. Intervjueerisin ka Leegi Lumistet, kes käis Koeru 6-klassilises algkoolis aastatel 1935 – 1941.

Uurimistöö jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene kirjeldab lühidalt teise maailmasõja sündmusi Eestis. Teine peatükk annab ülevaate Koeru alg- ja täienduskoolist teise maailmasõja aastatel 1939 – 1945, sellest kuidas võõrvõimude vahetumine mõjutas Koeru kooli tööd ja igapäevaelu. Kolmandas peatükis on kirjas Leegi Lumiste meenutused oma kooliajast Koerus.

Tööd ilmestavad ka lisad ja pildid. Kõik fotod on saadud Leegi Lumistelt.

Täna kõiki, kes aitasid kaasa uurimistöö valmimisele.

1. TEINE MAAILMASÕDA EESTIS

Teine maailmasõda toimus aastatel 1939 – 1945. Maailmasõja puhkedes otsustas Eesti valitsus säilitada range neutraliteedi, et riik ei satuks relvakonflikti. Kuuldused Molotovi-Ribbentropi pakti kohta küll ringlesid, kuid neid eelistati mitte uskuda. 28. septembril 1939. aastal allkirjastatud vastastikuse abistamise pakt andis aga Nõukogude Liidule õiguse luua Eesti territooriumile sõjaväebaasid. Kuigi vormiliselt jäi Eesti iseseisvus püsima, muutus ta pärast baaside lepingule allakirjutamist Nõukogude Liidust sõltuvaks. Et Eestit okupeerida, hakkas Nõukogude Liit Eestiga suhteid teravdama. Eestit, nagu ka teisi Balti riike, süüdistati baaside lepingu rikkumises ja seetõttu nõuti baaside maa-alade laiendamist. Suurendati ka baasivägede arvukust ning Baltimaade piiridele koondati armeed. 16. juunil 1940. aastal esitas Nõukogude Liit Eestile, nagu ka teistele Balti riikidele, ultimaatumi, kus nõudis endale sobiva valitsuse moodustamist ja Punaarmee täiendavate vägede paigutamist tähtsamatesse keskustesse. Kuna sõjaliselt Nõukogude Liidule vastu astumine oleks olnud lootusetu, alistus Eesti koos teiste Balti riikidega. 17. juunil 1940. aastal ületas Eesti piiri ligi 90 000 okupatsiooniar mee sõdurit – Nõukogude Liit okupeeris Eesti. 21. juunil toimunud juunipöördega nimetati ametisse uus Moskva-meelne valitsus ning 21. juulil kuulutati välja Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. 6. augustil võttis NSV Liidu Ülemnõukogu vastu otsuse ühendada Eesti Nõukogude Liiduga. Nii oligi Eesti kaotanud oma iseseisvuse ning kuulus nüüdsest NSV Liidu koosseisu. (Pajur, Tannberg, 2006)

Kui võim oli läinud Nõukogude Liidu kätte, algasid Eestis ümberkorraldused. Lisaks muutustele valitsemises toimusid ümberkorraldused ka muudes valdkondades, kaasaarvatud hariduses. Need reformid mõjutasid kõiki ning nendest ei jäänud puutumata ka toleaeagne Koeru alg- ja täienduskool. Eesmärgiks seati Eesti koolide sarnastamine NSV Liidu omadega. Õppekavast eemaldati paljud õppeaineid ning olulisimaks õppeaineiks sai vene keel. Koolides hakati tähistama Vene tähtpäevi, kõrvaldati eestipäraseid noorteorganisatsioonid ning asendati need Vene omadega. (Haridus)

1941. aasta suvel puhkenud Nõukogude Liidu ja Saksamaa sõja algperioodil taandus Punaarmee kiiresti. Läti ja Leedu vallutasid sakslased kahe nädalaga ja 7. juulil ületasid nad ka Eesti piiri. Eesti sattus täielikult sakslaste kätte 21. oktoobril 1941, kui Punaarmee alistus viimasena

Hiiumaal. Eestlased lootsid küll sakslaste abil omariikluse taastada, kuid peagi selgus, et Nõukogude okupatsioon on vaid vahetunud Saksa omaga. Saksastamisel jäädi siiski tagasihoidlikumaks, õpetades saksa keelt koolides lihtsalt süvendatult. (Eesti ajalugu, 2001)

Eestisse jõudis sõda taas 1944. aastal. Võitlus Eesti pärast kestis Punaarmee ja sakslaste vahel ligi aasta. Eesti kuulus jälle Nõukogude Liidule, kui 24. novembril 1944 õnnestus Punaarmeel viimasena vallutada Sõrve poolsaar. Eesti kandis sõjas suuri kaotusi – Eesti rahvaarv vähenes lausa viiendiku võrra. Eestist sai impeeriumi keskviimust täielikult sõltuv liiduvabariik. (Vahtre, 2005)

Kui Eesti 1944. aastal taas okupeeriti, suudeti mandril enamik koole avada. 1944/45. õa töötas Eesti alal 198 algkooli, 790 7-klassilist ja 38 keskkooli. Paljud pedagoogid paigutati ümber või vallandati, osa küüditati või tapeti. Taas sai koolis eriti oluliseks vene keel ja ained nagu usuõpetus, kodanikuõpetus, vanad keeled arvati õppekavast välja. Kogu õpetus pidi koolis lähtuma marksismi-leninismi seisukohtadest. (Haridus)

2. KOERU KOOL AASTATEL 1939 – 1945

2.1. Baaside aeg aastatel 1939 – 1940

Baaside aeg ei toonud muutusi hariduspoliitikas. Koeru kool jätkas tööd „Avalike algkoolide seaduse“ alusel. Novembris 1939 töötas koolis üheksa õpetajat. Kauaaegse koolijuhatajana oli ametis Valdur Villand, keda endised õpilased on hinnanud range õpetajana, kes oma ainet (matemaatika, saksa keel) hästi õpetas. Väga hinnatud oli eesti keele ja kirjanduse õpetaja Anna Juur. Veel jätkasid õpetajatena Heinrich ja Linda Jaagusoo, Ilmar Uiho ja Hilja Aur. Uute pedagoogidena alustasid Koerus tööd Eeva Raun, Magda Lanno ja Viktor Kirsilo. (Last, 1999)

Õppenõukogus arutati erinevaid kooli ja õpilastega seotud küsimusi. Määrati mitmed üritused (mardiõhtu, jõulupidu, võistlusõping „Kodumaa kutsub“, raamatunädal, Soome Vabariigi aastapäeva tähistamine) ja nende toimumise ajad. Muret tunti nii õpilaste tervise, toitumise kui ka kommete ja käitumise pärast. Õpilasi hinnati kaks korda aastas. Peale õppeainetes edasijõudmise anti hinnang ka õpilase hoolsusele ja käitumisele. Nii oli 1939. aasta 18. detsembri protokollis kirjas, et neljaga hinnati I klassi õpilase Helmut Jammeri käitumine „ettetulnud varguste“ pärast ja II klassi õpilase Heldur Steinbergi käitumishindeks sai kolm „üldise ulakuse pärast koolitundides kui ka väljaspool koolitunde ja kooliruumi“. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

1940. aasta külm talv avaldas mõju koolitööle. Välistemperatuuri ja külmade klassiruumide tõttu tuli õppetöö katkestada nii jaanuaris kui ka veebruaris, mil temperatuur õues oli korduvalt langenud alla 30 külmakraadi. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Õpilastele ja Koeru rahvale pakkus ülevaid hetki Eesti Vabariigi kahekümne teise aastapäeva tähistamine. Pidulikul aktusel esitati nii isamaalisi deklamatsioone („Hümn Eestile“) kui ka laule (Kapp „Ma armastasin seda maad“). Aktusele eelnes Koeru elanike rongkäik, kus osalesid kodutütred ja noorkotkad. Maikuus korraldati vanematele õpilastele „avalik peoõhtu“, kus 40 sendi eest sai vaadata kolmevaatuselist näidendit „Uduallikas“, kuulata koorilaule, deklamatsioone

ja orkestripalu. Pääse tantsule maksis 30 senti. Peo tulu kasutati juunikuus Tartu ekskursiooni rahastamiseks. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Kevadel lõpetas enamik õpilasi klassikursuse ja nad viidi üle järgmisesse klassi. Peale õppeainete oli viiepallisüsteemis hinnatud ka käitumist, hoolsust ja korralikkust. Üksikutele õpilastele „antakse õppeülesanne“ mõnes õppeaines või „jääb teiseks aastaks“ samasse klassi. Vanemate klasside õpilastel oli hinnatud ka uus õppeaine – kodanlik õhukaitse. Kuuenda klassi ja koolikohustuse lõpetanud oli kakskümmend kaks. Täienduskooli (VIII klassi) lõpetas kuusteist noort. (Koeru alg- ja täienduskooli õpilaste hindamise raamat, 1937 – 1941)

2.2. Nõukogude okupatsioon aastatel 1940 – 1941

2.2.1. Ideoloogiline kasvatus

25. augustil 1940 kinnitas Eesti NSV riigivolikogu põhiseaduse eelnõu, mille kohaselt on kodanikel õigus tasuta haridusele. Selle tagamisel oli tähelepanu üldisel kohustuslikul algharidusel. Alg-, kesk- ja kõrghariduse omandamist hakkas rahastama riik. Siiski säilis 1940/41. õppeaastal Eestis endist viisi kohustusliku kooliastmena 6-klassiline algkool. Koolikohustus kestis lapse 8. eluaastast kuni algkooli lõpetamise või 15-aastaseks saamiseni, mis tähendab, et koolikohustus pikenes aasta võrra. (Nagel, 2006)

Nõukogude võimu ajal hakati hariduselu kujundama ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi juhtimisel, mida omakorda suunas ja kontrollis EKP Keskkomitee ja selle kooliosakond. Kooliosakonna ülesannete hulka kuulusid nii hariduse ideoloogiline järelevalve kui ka kooliprogrammide ülevaatamine. Ideoloogilise kasvatuses all mõisteti nõukogude inimese kujundamist, patriootiliste tunnete kasvatamist ning võitlust kommunistlike ideede eest. (Pilve, 2010)

Peale juunipööret hakkasid sellega võimule saanud inimesed muutma haridussüsteemi. Vallavalitsusest anti kooli esimesed korraldused juba 28. juunil 1940. Korralduste alusel otsustas õppenõukogu juba samal päeval kaotada noorkotkaste ja kodutütarde rühmad. Nende vara (telgivaiad, telgid, pada, pann ja emailleeritud kauss) määrati kooli inventari hulka. Raha otsustas õppenõukogu võtta oma kassasse asutatavate õpilasorganisatsioonide jaoks. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Koolis ja hariduses avaldus tugevnev ideoloogiline surve nii õppeprogrammides, õppeplaanides kui ka õppekirjanduses. Üldhariduskoolides eemaldati õppeplaanidest kodanikuõpetus, kodulugu, usuõpetus, vanad keeled ja teised ained, mida peeti mittesobivateks. Nende asemele tulid vene keel, NSV Liidu ajalugu ja konstitutsioon ning geograafia. (Nagel, 2006)

Koerus hakkasid õpilased vene keelt õppima 4. – 6. klassides neli tundi nädalas. Vene keele tunde pidi hakkama andma Anna Juur, kes oli eesti keele õpetaja. 1940. aastal saadeti kooli palju mitmete võimuorganite dokumente, mida tuli võtta teadmiseks ja ka täita. Seetõttu eemaldati septembris koolist ka ametliku ideoloogiaga vastuolus olev õppekirjandus. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Ka kõik ajakirjandusväljaanded asendati Nõukogude võimu tulekuga nõukogudemeelsete väljaannetega (Nagel, 2006).

Koeru kooli õppenõukogu rõhutas esimest korda nõukogudemeelsete väljaannete, nagu „Noorte Hää“, „Pioneer“ ja „Nõukogude Kool“, olulisust 17. oktoobril 1940. Ka hilisemates protokollides oli soovitusi neid tellida. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Et lapsi juba noorena kommunistlike ideaalide vaimus kasvatada, asuti Eesti koolides looma pioneerirühmi ja komsomoligruppe (Nagel, 2006).

Kui õpetajad olid juba klassidele pioneerorganisatsiooni olemuse ära selgitanud, siis päris pioneeride rühma loomiseni jõuti 1940. aasta detsembris, kui 23. detsembri neljanda tunni ajal korraldati 3. – 6. klassi õpilastele koosolek pioneeride liikumise tutvustamiseks ja pioneeride rühma asutamiseks. Pioneeride juhendajaks määrati õpetaja Linda Lindsalu, komnoorte organisatsiooni vanemaks õpetaja Heinrich Jaagusoo ja oktoobrilaste juhendajaks õpetaja Magda Lanno. Pioneeriks otsustas astuda kakskümmend õpilast. Pioneeridele seoti kaela ka kaelarätid – seda tegi komsomoliorganisatsiooni sekretär Ellen Sinisoo (Jõe). (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Esimese pioneerijuhina asus tööle Väinjärve valla komsorg Alma Grauen (Hirvesaar). Pioneeridel toimus palju erinevaid üritusi, millest huvitavamateks on peetud kaminaõhtuid koolis, spordivõistlusi ja valimistel agiteerimist. Et propageerida pioneeri- ja komsomolitööd, avati nii asula elanikele kui ka kooli õpilastele punanurk. (Pioneerimaleva kroonika)

Ideoloogiline kasvatustöö erilist toetust õpilaste hulgas siiski ei saavutanud. 1940. aasta 3. detsembril arutas õppenõukogu 5. klassi õpilase Lembit Paglandi käitumist, sest „29. novembril lõhkus ta palliga klassis oleva sm Stalini pildi klaasi ja 30. novembril puistas koolimaja ette ja riietusruumi värvilisi paberitükke mitmesuguste poliitilise sisuga pealkirjadega. Viimased kõrvaldas kohe korrapidaja õpetaja“. Õpetajad arutlesid poisi käitumist: „Vastaval juurdlusel on tema teguviis kindlaks tehtud ja asjaosaline on oma süüteod üles tunnistanud. Selgub, et õpilane L. Pagland on eelmainitud paberid valmistanud kodus enda algatusel ja iseseisvalt ajal, mil isa oli kodunt ära tööl. Asjaosaline põhjendab oma teguviisi hetkelise tujuga ja eitab igasugust mõjutamist nii täiskasvanute kui kaasõpilaste poolt. Pildi klaasi lõhkumine näib olevat tingitud hooletust ja ulaklikust palli loopimisest. Õppenõukogu märgib, et õpilane Lembit Pagland on alati olnud distsipliinitu ja raskesti kasvatatav, mida on edendanud puudulik kodune kasvatus (ema surnud, isa tööl ja ükskõikne) ning teda on õpetajad korduvalt kutsunud korrale. Edasijõudmiselt on ta äärmiselt nõrk ja oma ülalpidamise suhtes ükskõikne. Juhtum näib olevat erakordne, tingitud ulakusest ja asjaosalise alalisest kalduvusest tõmmata endale kaasõpilaste tähelepanu. Mainitud juhtum on esmakordne selletaoline koolis ega ole seega kuidagi ühenduses kogu õpilaskonnaga, kelle ülalpidamine on kõigiti korralik. Lapsest võiks kasvada kombeline inimene, kui teda allutada pidevale järelvalvele ja kasvatusale, mis praegu võimatu tema koduse olukorra juures.“ Arvestades Lembitu senist „ülalpidu ja käesolevat juhtumit“, otsustas õppenõukogu ta koolist eemaldada. Siiski oli Lembit Paglandi nimi nende hulgas, kes samal aastal klassi lõpetasid ja nõukogude kooli 5. klassi üle viidi. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

2.2.2. Nõukogulikud tähtpäevad

Ülalt tulnud suuniste järgi pidi kogu õppeaasta vältel tähistama kommunistliku ideoloogia poolt oluliseks peetavaid tähtpäevi. Et uue õppeaasta esimest koolipäeva meeleolukamaks muuta, otsustas õppenõukogu, et koolimaja tuleb kaunistada riigilipuga ning koolisaal punaste lippude, lillede ja Nõukogude Liidu oluliste tegelaste piltidega. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Tahes-tahtmata tuli 6. novembril 1940. aastal korraldada pidulik aktus ka Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva auks. Aktusel kõlasid pidulikud kõned ja revolutsioonilised laulud, nagu „Julgesti, vennad, tööle!“, „Laul kodumaale“ ja „Internatsionaal“. 7. novembril toimus rongkäik Koerus Aruküla parki, millest võtsid osa ka täienduskooli õpilased. Samal päeval toimus veel noorte kultuurihommik, kus vaadati filmi. Suure Oktoobrirevolutsiooni tähistamiseks korraldati ka klassidevahelised „korra-puhtuse“ võistlused, kus arvestati keha puhtust, kehakatte,

õppevahendite ja -tarvete korda ja puhtust, klasside üldist korrasolekut ja klasside kaunistamist. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Kõiki kõrgemalt tulnud juhiseid jälgiti ja täideti hoolega. Ringkirja kohaselt tuli üks tund pühendada ka õpilastele Oktoobrirevolutsiooni tähtsuse selgitamiseks. 1. – 3. ja 5. klassile tehti seda emakeeletunnis, 4. ja 6. klassile ajalootunnis ning täienduskooli konstitutsioonitunnis. Õppenõukogus võeti vastu ka otsus hakata klassides klassijuhatajate kaudu tegema eeltööd pioneeride organisatsiooni asutamiseks. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Tähistada tuli Nõukogude Liidu juhi Stalini sünnipäeva, mille puhul otsustati ära kuulata kooliraadio saade. Pärast raadiosaadet tuli järgmisel päeval klasside kaupa täiendavalt läbi töötada ka seltsimees Stalini elu ja töö. Veel tähistati ka rahvusvahelist naistepäeva, mille puhul otsustati korraldada koos Koeru Rahvamajaga 8. märtsi 1941. aasta õhtul pidulik koosolek, kus esinesid õpilased põimik-ettekandega „Naine enne ja nüüd“ ja deklamatsioonidega. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Eriti tihedalt oli tähtpäevi veebruaris, mil oli piirivägede 20. aastapäev, mida tähistati 15. veebruaril, ja G. K. Ordzonikidze surmapäev 18. veebruaril. Klassijuhatajad kasutasid ühe tunni, et selgitada nimetatud päevade tähtsust. Veebruaris tähistati ka Punaarmee aastapäeva. Selle puhul otsustati korraldada pidu lastevanemate osavõtul ning õpilastele ja lastevanematele kutsuti kõnelema ka punaarmeele lähedalolevast Punaarmee üksusest Nahkanuia külast. Üldjoontes oli peo kavas klasside kaupa esinemised, koorilaulud, deklamatsioonid, pioneeride ja komnoorte ettekanded ning kõne punaarmeele. Punaarmee Piirivägede aastapäeva tähistamiseks esineti 16. veebruaril väljakutsega suusavõistluse pidamiseks Vao kooliga. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Samas keelati aga kiriklike pühade tähistamine. Jõulude asemel hakati Eesti koolides pidama nääripäeva, kus jõuluvana asemel jagas peol kinke näärivana. (Nagel, 2006)

Ka Koeru koolis korraldati 30. detsembril 1940. aastal selline Näärikuuse õhtu. Ettekanneteks olid „laste isetegevuse õhtul“ korraldatud dramatiseering „Koosolek“ ja talvelaulud lastekoorilt. Kavas oli ka kaks kõnet. Direktor V. Villand pidi kõnelema kuusepõletamise traditsioonist ja õpetaja Juur pidi rääkima valimistest. Protokolli lõpus oli veel lisatud, et õpetajate ülesandeks oli teha ka

agitatsiooni valijate hulgas ja aidata kaasa valimiste heaks kordaminekuks, „et kõik teadliku valijana hääletaks meie kandidaatide sm K. Säre ja E. Tarkpea poolt“. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1945)

2. mail 1941. aastal korraldati esimese mai pidustuste puhul pioneeride ja komnoorte avalik pidu, kus esinesid ettekannetega õpilased. Peol anti pioneeride tööts, kanti ette näidend-põimik „Külalised kaugelt“, laule ja deklamatsioone. Maja dekoreerimine nii väljast kui seest jäi pioneeride ja komnoorte hooleks. Ühiste ettevalmistuste läbiviimiseks moodustati ka komisjon, kuhu kuulus igast klassist organisaator, õpetajaist direktor V. Villand, A. Juur ja H. Jaagusoo (Joonis 1), kommunistlike noorte, pioneeride ja kehakultuuri kollektiivi esindajad. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Joonis 1. Esireas vasakult: Jaak Ilomets, Heinrich Jaagusoo, Anna Juur, Linda Jaagusoo, Elli Ilomets, Evald Lindsalu ja Valdur Villand (Erakogust)

27. mail otsustati eksamite päevadeks kaunistada kooliruumid rohelise ja lilledega. Väljast ehiti koolimaja lippudega. Juunipöörde aastapäeva pidustuste ettevalmistamiseks 21. juunil korraldati õpilaste kokkutulek informatsiooniks. 21. juunil esitati aktusel koorilaule ja deklamatsioone ja võeti osa ka üldisest rongkäigust Koerust Aruküla parki. Koolis tehti ka eeltöid Punase Risti alorganisatsiooni asutamiseks ja vastu võeti sooviavaldused liikmeks soovijailt. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

2.2.3. Täienduskool

Koerus töötas ka täienduskool. 1924. aastal ühendati alg- ja täienduskool üheks Koeru alg- ja täienduskooliks. Täienduskoolil oli üldhariduslik suund. 1926. aastast otsustati täienduskoolis poistele õpetada põllumajandust ja tütarlastele käsitööd. (Last, Raudsepp, 1998)

30. juunil 1940. aastal arutas õppenõukogu täienduskooli tulevikuväljavaateid ning arenemisvõimalusi ja leidis: „Koeru täienduskool asutati 1926. a. sihiga anda ümbruskonna noortele tegelikke teadmisi ja oskusi põllumajanduse, käsitöö ja kodumajapidamise aladelt, täiendada võimalust mööda ka nende üldharidust ja hoida noori küpsemiseas kooli pedagoogilise mõju piirkonnas. Et sellise kooli järgi vajadust tunti, näitab asjaolu, et kool on püsinud kuni siiani. Eriti on kool poolehoidu võitnud kehvemate talupidajate ja maata inimeste hulgas, kellel puudusid võimalused oma lapsi saata kaugematesse koolidesse, kuid kes ei rahuldunud ainult algkoolis saadud haridusega. Sellelt seisukohalt on aga väga vajalik, et kohal oleks kool, mis suudaks anda põhjalikumat haridust just neil aladel, millega ümbruskonna kodanikud tegelevad ja teiseks, et kool omaks ka teatud õigusi ja et seda arvestataks kõrgemates kutsekoolides neile õpilastele, kellele avanevad võimalused minna edasi õppima kutsekoolidesse. Teatavasti täienduskoolides omandatud teadmisi seal ei arvestata ja nii jääb see koolitüüp üldsegi ainult neile, kes kuhugi edasi õppima ei saa minna, andmata siiski mingisugust ümmargust haridust.“ (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Õpetajad pidasid vajalikuks asutada Koeru täienduskooli asemele kutsekool. Leiti, et see koolitüüp „rahuldaks kohapealseid nõudeid kutsehariduse järgi ja milles omandatud oskused ja teadmised aitaksid siinsetes oludes arendada ja tõsta kodanike majanduslikku ja kultuurilist taset“ ning aitaks „süvendada aiandust-mesindust, väikelloomakasvatust, oskusi käsitöödeks, kodumajapidamist, millised alad üldse ja siin eriti ei ole just levinud“. Kooli lõpetajaile peaks jääma võimalus edasi õppida aiandus-, kodundus- või tööstuskeskkooli II klassis. Kool peaks olema kaheklassiline ja baseeruma 6-klassilisel algkoolil ning õppetöös tuleks panna tugevat rõhku ainete praktilisele läbitöötamisele, lisaks veel suvepraktika aianduses, mesinduses, kodumajapidamises jne. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Täienduskoolil olid olemas vastavad tööruumid, õppeaied ja uus kasvumaja. Arutleti, et väheste kuludega saaks sisse seada kanala ja muu väikelloomapidamiseks vajaliku. Põllumaad, mida oli 2 hektarit, oleks võimalik juurde muretseda „kõrvalasuvate teemeistri ja loomaarsti maatükkide arvel, kuna nimetatud ametnikud maad niikuinii ei kasuta ja selle välja rendivad“. Peale selle oleks

olnud võimalik osta endisele Aruküla mõisa omanikule kuuluvat maa-ala ühes ruumika elumajaga ja kõrvalhoonetega. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Nii polnud tegelikult takistusi aiandus-kodumajandusliku kutsekooli asutamiseks Koeru senise täienduskooli asemele ja õppenõukogu pidas vajalikuks ja võimalikuks teha ettepanek Väinjärve vallavalitsusele, võtta kaalumisele asi eelkirjeldatud mõttes ning „astuda vajalikke samme selle elluviimiseks lähemas tulevikus.“ (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Nõukogude okupatsiooni ajal töötas täienduskool kodutööstuskoolina, kus tunde andsid samad õpetajad, kes õpetasid algkooliski. Nende vahel olid jaotatud kõik õppeained (Lisa 1). Õpetajate nädalakoormuseks oli kolmkümmend tundi. Õpilaste tunnikava kattus endise täienduskooli omaga. (Last, 1999)

2.3. Saksa okupatsioon aastatel 1941 – 1944

1941. aasta sügiseks asendus Nõukogude Liidu okupatsioon Saksamaa omaga. Saksa okupatsiooni ajal pidid koolid hakkama töötama enne 1940. aasta 21. juunit kehtinud „Avalike algkoolide seaduse“ alusel. (Nagel, 2006)

Koolis jätkasid Saksa okupatsiooni ajal tööd nii naisõpetajad kui ka koolijuhataja. Sõjas langes Heinrich Jaagusoo, kes Nõukogude mobilisatsiooniga sõjaväkke võeti. Sõjaväkke võeti ka Evald Lindsalu, kuid tema jätkas Koeru koolis õpetamist pärast 1944. aasta demobiliseerimist. Koeru kooli tuli ka uus õpetaja – Armilde Sarapuu. Koolitööd alustati 1. novembril. Klassikomplekte oli viis ja sellest 4. ja 5. klass moodustasid liitklassi. Töötas ka täienduskooli klass tüdrukutele. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Kooliaasta alguses oli Koeru koolis, nagu ka mujal Eesti koolides, raske aeg. Koolis oli vähe õpikuid või tuli neid välja vahetada. Nii nagu Nõukogude Liidu võimu ajal tuli ka Saksa okupatsiooni aastatel lugeda ideoloogiliselt õigeid raamatuid ja ajalehti, nii otsustatigi 1. veebruarist 1942 kooli tellida ajaleht „Revaler Zeitund“. Kehtestatud raamatutsensuuri tulemusel pidi kõrvaldatama kõik natsliku Saksamaa ideoloogiaga mittesobiv. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Arutati ka koolikorralduslikke küsimusi. Õppenõukogu otsustas määrata rieteruumi korrapidajad. Nendeks olid viienda ja kuuenda klassi õpilased. Õpilaste kohustuseks oli vahetunni ajal valvet pidada. Veel otsustati panna õpilaste kaasasolevad piimapudelid kuni söögivahetunnini sooja klassi ahju äärde. Klassijuhatajad pidid tegema ka selgitustööd liiklemispäevade puhul. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Lisaks muule mõjutas sõda ka koolide ainelist olukorda. 1941. aasa sügisel oli Eesti Saksa sõjaväe tagalaks, seega olid paljud koolimajad sõjaväe kasutada. Järvamaal kasutasid sõjaväelased kaheksakümne neljast koolihoonest kuutkümme nelja. (Nagel, 2006)

Kuna Koerus otsest sõjategevust 1941. aastal ei olnud, siis koolimajas ei olnud suuri purustusi. Kooliruumi tuli sõjaväele loovutada ka hiljem. Alles 1944. aasta veebruaris vabastati ruumid lõplikult. Koolist oli aga laiali tassitud osa inventari ja hävinud olid ka „ajalooliselt tähtsad dokumendid mõisa kohta“. (Last, 1999)

Kui sõjavägi 1941. aastal lahkus, loodeti ruumid korda saada ja õppetööga alustada. 1944. aasta augustis otsustas õppenõukogu aga lõpetada õpilaste suvised kokkusaamised, sest õpilaste kokkutulekud näitasid, et ilma kooliruumideta pole võimalik tõhusat tööd korraldada, sest õppetööd takistasid ilmaolud ja seetõttu käisid õpilased sageli ilma asjata. Õppetööga jätkati, kui ruumid lõplikult vabanesid. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Koeru koolis oli ka probleemiks ruumide valgustamine, sest petrooleumi nappis. Raskusi tekitas ka külm talv. 1942. – 1944. aastal oli korduvalt ka õppetöö katkestamisi just külmade kütmata klassiruumide pärast. Kuna klassid olid külmad, väljavaated puude saamiseks puudusid ja koolitööd tehti „täies varustuses: mantleis, kindais, mütsides, vaheldumisi liigutuste abil soojategemisega“, otsustatigi õppetöö katkestada kuni kütteküsimuse lahenumiseni. Varem oli koolipere ise kütet juurde hankinud ja metsas käinud, kuid 1944. aasta jaanuaris otsustati, et kuna õpilastel on vilets varustus, ei olnud selliste ilmadega võimalik ise minna kütet tooma. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Majanduslikult raske olukord oli kogu Eestis. Seetõttu muutus ka õppetöö läbiviimine keerulisemaks. Kõikjal olid kooliruumid külmad ja nappis ka koolitarbeid. Saksa okupatsiooni esimesel aastal palus haridusdirektoorium juhtida õpilaste tähelepanu säästlikkusele ning 1942.

aasta septembris normeeris ka koolitarvete tarvitamise. Seega oli 1942/43. õppeaastal algkooli igale õpilasele ette nähtud 5 pliiatsit, 10 sulge, 9 vihikut ja 3 joonistusplokki. (Nagel, 2006)

Veel tunti Koeru koolis puudust ka rahast ja toidu- ja tarbekaupadest. 1943. aastal said kehvemad ka riiklikku toetust või rahalist toetust vallavalitsusest, mis jaotati nimeliselt. Sel aastal oli saajaid kevadel 18, sügisel 12 ja talvel 8 õpilast. Toetuse summad ulatusid kümnest kaheksateistkümne margani. Mõned lapsed said toetust mitmel korral. Klassides jaotas klassijuhataja õpilastele ka kalosse, taldu ja pastlanahku. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Vaatamata rasketele aegadele, õppetöö jätkus. Õppeprogrammid, mis olid mõeldud algkoolile, olid enamasti üldsõnalised. Õppetöös oli väga oluline käsitleda sakslaste ja Saksamaaga seotud teemasid, kuid tihti olid teema ulatus ja sisu määratlemata. Kuna koolidel olid majanduslikud raskused, lubati vähendada nii tundide arvu päevas kui ka tundide pikkust (30 minutit), kuid selle arvelt pidid õpilased rohkem töötama iseseisvalt. (Nagel, 2006)

Õigust koolipäeva lühendada kasutati mitmel korral ka Koeru koolis, kuid õppeplaanid täideti ning õpilastele anti teadmisi kõigis plaanitud ainetes. Õppeained olid samad, mis oma riigi viimasel aastal, kuid lisandunud oli saksa keel ja korralikkust ei hinnatud. Tunnistusel oli ka kirjas puudunud päevade arv ning koolitöö jätkumise kuupäev (Lisa 2). (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949).

1942. aasta aprillis kehtestas haridusdirektoorium vähemalt 15-aastastele õpilastele tööteenistuskohustuse. Kohustus laienes ka õpetajatele. Omad töökohustused olid ka noorematel õpilastel. (Nagel, 2006)

21. detsembril 1942 arutas õppenõukogu 21. novembri ringkirja, mis andis suuniseid metallide, kummide ja kontide kogumise kohta. Seda teatati ka õpilastele. Veel koguti tekstiilijäätmeid, mille eest said Koeru algkooli õpilased Järva Maavalitsusest preemiat. Õpilased said enda kogutud ravimtaimi tuua kooli juunist oktoobrini kindlaks määratud ajal. Klassijuhatajate kohustuseks olid ravimitaimede droogi õpilastelt vastu võtmine, arve pidamine ja apteeki viimine. Seega suhtles õpetaja õpilastega ka suvel. (Koeru alg ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Kuigi Koeru kool, nagu ka teised Eesti koolid, oli teise maailmasõja ajal raskustes, õppetöö siiski jätkus. 1941. aastal oli koolilõpetajaid 26, 1942. aastal 33, 1943. aastal 12 ja 1944. aastal 21. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

2.4. Nõukogude okupatsioon aastatel 1944 – 1945

Eesti taasokupeerimise käigus suudeti 1944. aasta oktoobriks mandriosa koolid enamasti avada (Haridus).

13. novembril 1944. aastal otsustati õppetöö katkestada kuni 27. novembrini, kuid seekord Koeru jaoskonna meditsiiniõe korralduse tõttu, kuna koolis oli ette tulnud juba mitu difteeria juhtumit. Probleem difteeriaga aga jätkus, sest 2. märtsil 1945 otsustas õppenõukogu difteeria vastu võitlemiseks „iga kehalise kasvatuse algul koos puhtuse kontrolliga teha kurgu kontrolle“. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Taas hakati pidama nõukogulikke tähtpäevi. 26. novembril otsustas õppenõukogu pidada laupäeval, 2. detsembril I. Krõlovi 100. surmaaastapäeva mälestusaktuse viimase tunni ajal vastavate ettekannetega õpilastelt. 30. detsembril otsustati pidada ka nääripidu, kus esineti koorilaulude ja deklamatsioonidega ning jagati kingituspakikesi. Protokollil lõppu oli veel lisatud: „Otsustatakse õpilaste poole pöörata, et nad ise vastavaid aineid tooksid, kellel võimalik, millest valmistatakse koogikesi pakikeste jaoks“. 21. jaanuaril 1945. aastal korraldati V. I. Lenini mälestuspäeva aktus päevakohaste ettekannetega. Välja otsustati anda ka seinaleht, mille toimetajateks moodustati klasside organisaatoritest seinalehe aktiiv ning kuhu juhtivate õpetajatena kuulusid E. Lindsalu, A. Juur ja K. Kalep. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

7. veebruaril 1945 võttis õppenõukogu vastu otsuse pöörduda haridusosakonna poole, sest koolis puudusid vajalikud õppevahendid, nagu vihud, pliiatsid, suled, tint ja õpperaamatud. Õpilastele otsustati teha ka meeldetuletus lõhkeainetest ja mürskudest eemale hoidmiseks. Kõik kohad, kus õpilased midagi niisugust leidsid, pidi üles märkima ja seejärel nende asukohast miilitsale teatama. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

11. märtsil 1945 kuulas õppenõukogu ära inspektor seltsimees A. Praksi referaadi vene keele õppimisest, mis oli järgmine: „Referent mainib, et on eeloleval suvel oodata vene keele kursused, mis toimuvad kahes rühmas, algajatele ja edasijõudnutele, sest paljud meie õpetajaist ei tunne vene

keelt. Vene keele õpetaja peab tundma õiget hääldamist ning õiget grammatikat ning eesti laste juures õigeid metoodilisi võtteid ja need oleksid järgmised: lasta ainult õieti hääldada, tarvitada kombineeritud õppeviisi – tõlkimine ja keeletarvitamine, mitte eesti keelt tarvitada. Esimeseks seada õige häälikuõpetus, asendada venekeelseid häälikuid mitte eestikeelsetega. Tarvilik kooris lugemine, hääldamine, silbitamine – et õpilane saaks tunnijooksul võimalikult palju omandada. Referent peatub häälikute järjestuse juures, kuis neid õpetada ja nende hääldamispeensuste juures. Et senise õpetamise juures raamatud puudusid, on soovitatav tarvitada tunnis näitlikku meetodit, kus grupeerida sõnad ühe teatava mõiste ümber. Lasta mitte palju tõlkida. Käsitada iga tunni uue ainega ka grammatilist ainet, kuid mitte korraga palju. Tegeleda võimalikult kõigi õpilastega. Kordamise juures tarvitada nooremas klassis mänglevat meetodit. Õpetada õpilasi ka õppima, kuis nad kergemini seda teha võivad. Referent lõpetab mainides, et need on mõtted, mis on kerkinud esile tegelikus töös“. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

17. aprillil 1945 otsustati asutada kooli Punase Risti algorganisatsioon. Klassides tehti ka ettevalmistusi V. I. Lenini sünnipäeva aktuse korraldamiseks. Selleks oli vaja valida vastavaid luuletusi ja proosapalasisid Lenini elust ja tööst. Aktuse aeg jäi otsustamata, kuna oodati vastava ringkirja saabumist. Samuti otsustati algust teha 1. mai pidustuste ettevalmistamisega. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

Õpetaja L. Jaagusoo refereeris ka koolimaja ümbruse puhastamise ja aiatööde teemal. Ringkirja põhjal oli kooliümbruse korraldamiseks kasutada õpilaspere ja kooli teenistujad. Enne aga, kui õpilasi ka selleks rakendada, otsustati valitsusvõimudele teada anda, et koristatakse ära ka kõik mürsud, miinid ja granaadid, mis ikka veel koristamata on. Vaja oli ka riisuda lehti, väetada, lõigata ja noorendada põõsaid, parandada tara ning korrastada puukuuri ja prügikasti ümbrus, kuhu oli sügisest veel sõjaväest rämpsuh maha jäänud. (Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid, 1939 – 1949)

31. oktoobril 1944. aastal kehtestas ENSV hariduse rahvakomissariaat koolidele nõukogulikud õppeplaanid ja programmid ehk jätkas pärast sõja lõppu 1940/41. õppeaastal alustatud üleminekut Nõukogu Liidus kehtivale koolikorraldusele (Nagel, 2006).

Kui aastatel 1940 – 1941 alles alustati Eesti hariduspoliitika sovetiseerimisega ja siin kehtestati Nõukogude Liidus kehtiv haridussüsteem, jäi see suures osas veel vaid näiliseks ega küündinud

hariduse sisuni, siis tegelik õpetuse muutmine viidi läbi aastail 1944 – 1953, kui hariduspoliitika korraldati ka tegelikult Vene NFSV eeskujul. (Pilve, 2010)

3. LEEGI LUMISTE MÄLESTUSED

Leegi Lumiste käis Koeru 6-klassilises algkoolis aastatel 1935 – 1941 (Lisa 3). Koolihooneks oli siis vaid mõisamaja. Pärast Koeru algkooli lõpetamist läks ta edasi õppima Tartusse. Leegi läks kooli kaheksa-aastaselt. Esimeses ja teises klassis oli Leegi klassijuhatajaks Linda Lindsalu, kolmandas klassis sai nende klassijuhatajaks õpetaja Ilomets, keda meenutab Leegi kui väga südamlikku õpetajat. Õpetaja Ilometsa mees andis laulmist. Tema klassis õpiti laule viiuli, mitte klaveri saatel. Neljandas klassis oli klassijuhatajaks õpetaja Lanno, kes ka Leegile väga meeldis, ja viiendas ning kuuendas klassis õpetaja Raud. Koolidirektoriks oli Valdur Villand, kes oli ka matemaatikaõpetaja. Leegi meenutab, et ta oli väga range õpetaja, kuid ta õpetas hästi. Eesti keele ja kirjanduse õpetajaks oli Anna Juur, kes oli samuti väga tore ja hea õpetaja. Saksa keelt andis Koeru koolis Leegile õpetaja Lindsalu. Saksa keele õpikuid koolis ei olnud, seega kirjutas õpetaja kõik sõnad tahvlile ning need pidi järgmiseks päevaks pähe õppima. Kuigi siis käis Leegi juba Tartus koolis, mäletab ta, et mitte ühtki võõrkeelt ta hästi selgeks ei saanud, kuna vene valitsuse ajal õpiti ainult vene keelt ning saksa valitsuse ajal vaid saksa keelt, niimoodi valitsuste vahetudes vahetusid ka õpitavad keeled. Loodusõpetuse alla käis sel ajal ka kooliaia hooldamine. Seal kasvatati kurke ning suvel oli igale õpilase määratud päev(ad), millal pidi kurke kastmas käima. (Lumiste, 2015)

Kirjutusvahenditeks olid tol ajal koolis tavalised pliiatsid, suled ning plakatsuled, millega kirjutati joonistamistunnis plakatkirja. Õpikud pidid õpilased oma raha eest ostma. Kui Leegi koolis käis, siis lapsed koolis süüa ei saanud. Oma võileivad pidi igaüks ise kaasa võtma, koolis sai vaid kuuma teed. Vahetundides mängisid nad ringmänge, näiteks „Me lähme rukist lõikama“. Kui oli soe, olid nad väljas, muidu aga mõisa suures saalis. Koolipäevi oli nädalas kuus. Eesti ajal olid kevad-, suve- ja jõuluvaheaeg. Leegile ei meenu, kas oli ka sügisvaheaeg, kui oli, siis vaid paar päeva. Vene ajal oli sügisvaheajaks oktoobripühad. Jõuluvaheaeg algas enne jõule ja kooli mindi peale kolmekuningapäeva. Jõulupidustustel esineti koolis näitemängude ja lauludega ning käidi ka kirikus, kus käidi ka lihavõttepühade ajal. Leegile meeldis väga näidendites osaleda. Neljandas klassis mängis ta oma klassivenna kirjutatud näidendis „Kevade kuninganna“ (Lisa 4). Ta mäletab, kuidas nad ükskord õdedega vanematelt jõuludeks kolme peale nuku said ning kuidas nad siis kella

järgi seda nukku hoidsid ja sellega mängisid. Koolis toimusid ka kirjandivõistlused, kus auhindadeks olid raamatud. (Lumiste, 2015)

Kui Leegi neljandas klassis käis (Joonis 2), tahtis tolleaegne klassijuhataja õpetaja Lanno, et õpilased oleksid enam-vähem samas vormis. Vanemad ostsidki riide ja kõigile tüdrukutele õmmeldi kitlid, peale pandi ka valged kraed, et oleks pidulikum. Rihmal olev pannal ja eesolevad nööbid pidid ka valged olema. Kraed olid eemaldatavad, et neid saaks eraldi pesta ega peaks kogu aeg kitlit pesema. Kitlid meeldisid õpilastele väga. (Lumiste, 2015)

Joonis 2. Leegi Lumiste 4. klassis (Erakogust, 1939)

Talviti käisid õpilased võimlemistundides Mullamäel suusatamas ja kelgutamas. Leegile meenub seik ühest korrast, kui nad kelgutamas käisid. Nad istusid mitmekesi kelgul ning hinne saadi selle eest, et lapsed pidid oskama kelku otse mäest alla juhtida. Kuna aga Mullamäelt oli küllaltki keerukas otse mäest alla lasta, sõitsid nad kogemata kuusepõõsasse. Õpetaja oli selle peale tige ja ütles, et ei saa niimoodi neile hinnet panna, kui nad ei oska sealt kelguga alla lasta. Nemad siis kutsusid õpetajat endaga koos kelgutama, et näidata, et sealt ju ei saa sirgelt alla lasta. Lapsed istusid siis kelgu taha ja õpetaja ette juhtima. Kelk sõitis aga seegi kord täpselt samamoodi kuusepõõsasse ning tagatipuks olid õpetajal lõpuks veel sukad ka katki. (Lumiste, 2015)

Leegi mäletab, et kõige suuremad peod olid Koerus tuletõrjepeod. Naiskodukaitsjad küpsetasid kooke ja tegid loose, millest saadud tulu läks tuletõrjele. Noorem õde sai loosiga endale kuke ja keskmine õde tikitud padja. Vabal aja saadi sõpradega kokku ja mängiti erinevaid mängu: suvel

liivakastis poodi ning talvel käidi kelgutamas ja suusatamas. Need, kellel olid uisud, käisid ka praeguse hooldekodu juures oleval tiigil uisutamas. Kui ilm oli halb, mängiti toas lauamänge, nagu „Reis ümber maailma“. (Lumiste, 2015)

Eesti ajal oli Leegi kodutütar ja talle meeldis ka laagrites käia. Laagrites toimusid pühapäeviti etendused, nii et iga telk pidi millegagi esinema. Vaatama tulid ka vanemad. Nõukogude võimu ajal asendati noorkotkaste ja kodutütarde organisatsioon pioneeride omaga. Ta mäletab, et samal aastal, kui tulid venelased, jäi ta ühel võistlustel haigeks (kopsupõletik), nii et kui tema uuesti kooli läks siis lapsi enam pioneeriks ei võetud, nii et tema pioneeriks ei saanudki. Kuigi mõned lapsed hakkasid hea meelega pioneeriks, siis enamik seda siiski ei tahtnud, kuna küüditamised mõjusid rusuvalt ka lastele. Paljud lapsed läksid pioneeriks ka vanemate nõudmisel, kuna muidu võis perel olla oht küüditavate nimekirja sattuda. (Lumiste, 2015)

Küüditavate nimekirjas oli ka Leegi Lumiste perekond, kuid küüditamisest nemad õnneks pääsesid. Metsavennad kuulsid küüditavate nimekirjast ja nad teadsid, et tolleaegne vallavanem Piibeleht läheb seda nimekirja rajooni viima ning nad ootasid teda rukkis ja lasid maha. Sealt saadigi teada, kes selles nimekirjas olid. Kui toimusid Piibelehe matused, pidid kõik kooliõpilased minema valda endisele vallavanemale tänu avaldama, lapsed pidid ümber kirstu käima ja peatsis seisatama. Hiljem pidid kõik minema ka surnuaeda. Peale seda, kui õpetajad olid lapsed surnuaiast ära saatnud, olid metsavennad tule avanud. Leegi mäletab, et järgmine päev olid metsas metsavendi otsimas ka verekoerad ning otsima tuli ka tohutu sõjavägi. Ta mäletab ka, et kui toimus Tartu pommitamine, oli neid sähvatusi kunagise arsti maja (praegu elab seal perekond Adusoo) verandalt näha ning turu tänavalt oli Tallinna pommitamine paista. Ta meenutab, et ära põletati ka Rakke, tee äärest pritsiti mõlemal pool asuvad majad bensiiniga üle ja pandi põlema. Sel korral jäi õnneks aga Koeru põletamata, põles vaid üks maja. (Lumiste, 2015)

Suhtumine venelastesse oli negatiivne ja iga vale sammu eest kardeti saada Venemaale küüditatud. Laste ees poliitikast rääkimisest hoiduti, et lapsed seda juttu koolis edasi ei räägiks. Leegi mäletab ka, et pärast sõja algust Vene võimu ajal korjati kodudest ära raadiod. Need, kes suutsid oma raadio piisavalt hästi ära peita, pidid seda kuulama nii vaikselt, et keegi sellest teada ei saaks. Inimestest, kellel oli raadio, saadi teada selle kaudu, et sel ajal raadio omanikud selle eest iga kuu maksu maksma. (Lumiste, 2015)

KOKKUVÕTE

Teise maailmasõja ajal toimus Koeru koolis nagu ka teistes Eesti koolides rohkelt muutusi.

Nõukogude esimese okupatsiooni ajal 1940. – 1941. aastal hakkas haridust kujundama ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kooliprogrammid vaadati üle ja kohandati vastavalt Nõukogude Liidu ideoloogiale. Koolid pidid õpilastest kujundama nõukogude inimesed, kes seisaksid kommunistlike ideede eest. Koheselt kaotati Koeru koolis vastavalt vallavalitsusest tulnud korraldusele noorkotkaste ja kodutütarde rühmad, mille asemele loodi pioneerirühmad ja komsomoligrupid. Koolist eemaldati ka nõukogude ideoloogiaga vastuolus olev õppekirjandus ja rõhku pandi vene keele õppimisele. Lisaks tuli tähistama hakata ka kommunistliku ideoloogia poolt oluliseks peetud tähtpäevi. Pidustustel kaunistati koolimaja alati punaste lippude ja tähtsate Nõukogude Liidu tegelaste piltidega.

Kui Nõukogude okupatsioon 1941. aastal Saksa omaga asendus, hakkas kool töötama taas „Avalike koolide seaduse“ alusel, mis kehtis enne 1940. aastat. Ka Saksamaa okupatsiooni ajal eemaldati kõik natsliku Saksamaa ideoloogiaga mittesobiv. Nii nagu mitmeid koolihooneid, kasutas sõjavägi ka Koeru kooli, mistõttu tuli ruumide puudusel ette isegi õppetöö katkestamist. Talviti kerkis esile ka kütteprobleem, sest küttematerjali nappis. Kuna klassid olid külmad, katkestati õppetöö mitmel korral. Veel nappis ka koolitarbeid. Õppetöö katkestamiste ja lühemate koolipäevade tõttu tuli õpilastel palju õppida iseseisvalt.

1944. aastast algas taas Nõukogude okupatsioon. Uuesti kehtestati nõukogulikud õppeprogrammid, millega jätkati üleminekut Nõukogude Liidus kehtivale koolikorraldusele. Jälle hakati tähistama ka olulisi Nõukogude Liidu tähtpäevi. Kuna koolihoone oli mitmel korral sõjaväe kasutada, hoiatati õpilasi pidevalt ka lõhkeainetest eemale hoidmiseks ja kuna sõjaväest jäi maha prahti, tuli korrastada nii koolihoone kui ka selle ümbrus.

Hoolimata sõja ja võõrvõimude vaheldumiste põhjustatud raskustest ja takistustest, jätkas Koeru alg- ja täienduskool ikka oma tööd.

KASUTATUD MATERJALID

Haridus. <http://okupatsioon.ee/et/component/content/article/8-haridus>. 06.09.2015.

Koeru alg- ja täienduskooli õpilaste hindamise raamat. 1937 – 1941.

Koeru alg- ja täienduskooli õppenõukogu protokollid. 1939 – 1949.

Last, H. 1999. Kultuurilooline Koeru. Tallinn: Multico OÜ.

Last, H., Raudsepp, M. 1998. Koeru vald. Tallinn: Multico OÜ.

Lumiste, L. 2015. Koeru kool Teise maailmasõja ajal. Liivak, K., intervjuu.

Mäesalu, A., Lukas, T., Laur, M., Tannberg, T., Pajur, A. 2001. Eesti ajalugu. Tallinn: Avita.

Nagel, V. 2006. Hariduspoliitika ja üldhariduskorraldus Eestis aastatel 1940 – 1991. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Pajur, A., Tannberg, T. 2006. Eesti ajalugu II. Tallinn: Avita.

Pilve, E. 2010. Ideoloogiline kasvatus nõukogude koolitunnis hilisstalinistlikus Eesti NSV-s. – Tuna, 4, lk 54 – 71.

Pioneerimaleva kroonika.

Vahre, L. 2005. Eesti rahva lugu. Kirjastus Ilo.

LISA 1. TÄIENDUSKOOLI TUNNID

õppeaine	õpetaja
eesti keel ja kirjavahetus	Heinrich Jaagusoo
matemaatika ja arvepidamine	Heinrich Jaagusoo
loodusteadus ja füüsika	Heinrich Jaagusoo
ühiskonna-, perekonna- ja kasvatusõpetus	Valdur Villand
toitlustamine	Linda Jaagusoo
rõivastus ja kodukäsitöö	Hilja Aur
kodukorrastus, pesupesemine	Linda Jaagusoo
joonistamine ja joonestamine	Ilmar Uibo/ Hilja Aur
kodukäsitöö (poistele)	Ilmar Uibo
aiandus	Heinrich Jaagusoo
kodulinnu- ja loomakasvatus	Heinrich Jaagusoo
taimekasvatus ja talumajandus	Heinrich Jaagusoo
tehnilised ained	Ilmar Uibo
laulmine	Linda Jaagusoo
võimlemine	Heinrich Jaagusoo
riigikaitsealine kasvatus	Viktor Kirsilo
vene keel	Anna Juur
kokku: 40/38 t	

(Last, 1999)

LISA 2. KLASSITUNNISTUS

Õppeained	Edasijõudmine õppeaineis				Õppenõukogu otsused ja tähendused	
	I poolaastal	II poolaastal	Diktoorkuväite		I poolaastal	II poolaastal
1. Enakeel ja kodulugu	4	4	4	4	Käitumine 5 Hoolsus 5 Puudunud 12 päeva. Hilinenud - korda.	Käitumine 5 Hoolsus 5 Puudunud 12 päeva. Hilinenud - korda.
2. Saksa keel	3	4	4	4		
3. Usundõpetus	4	5	5	5	Koolitöö algab õppeaasta II poolal 2. veebruaril 1942	Koolitöö algab järgneval õppeaastal 1. juulil 1942.
4. Aialugu	4	4	4	4	Klassijuhataja <i>H. Koppel</i>	Klassijuhataja <i>V. V. Koppel</i>
5. Matemaatika	4	3	3	3	Õpilase vanema või hooldaja alkiri <i>A. Koppel</i>	Õpilase vanema või hooldaja alkiri
6. Looduseõpetus ja tervishoid	4	4	4	4		
7. Maateadus	4	4	4	4	Otsus kevadel:	Märkusi ja tähendusi:
8. Joonistamine	3	4	4	4	Viaakse klassi. Jäetakse klassi teiseks aastaks.	
9. Kirjatehnika	-	-	-	-	Määratakse õppeülesanne	
10. Tööõpetus	4	4	4	4		
11. Võimlemine	4	4	4	4	Otsus sügisel:	
12. Laulmine	4	4	4	4		

(Erakogust, 1942)

LISA 3. KOOLI PILDID

Koolipere Leegi esimesel kooliaastal (Erakogust, 1935)

LISA 4. NÄIDENDI PILT

Koostis algkooli II kl õpilased, näidendist
 "Kevade kuninganna"
 Näidendi tegelased
 Irida Mägi Endel, Pliink Maimu, Loidmaa Leegi
 Friedrichsen Ilme, Varmas Ilse, Hella Maria Viirve,
 Lutsip Helmut, Kaseorg Olev
 II suuroja Leopold, Arak Aksel, gramen Rosilda
 Roosmägi Loida, Bäänt Magda, Tõnnig Helvi,
 Bäänt Asta
 III Tisler Peeter, Lanno Magda (klassijuhataja)
 Tõnnigas Herbert, Varem Ilmar, Järveo Endel

Leegi Lumiste osalemas näidendis, nimed foto all Leegi käekirjaga (Erakogust, 1939)